

מטרותיו שלו, השונות ממטרותיהם של המ־שחקים האחרים, והן "לזכות במשחק"; שנית, כל משחק נאלץ—בתוקף נסיבות בביתו־שלו—לבצע במשחק מהלכים שאין להם כל קשר לנצחון ולמעשה עלולים הם לגרוע מסיכויי ההצלחה; שלישית, אין מנצחים ב"משחק האומות"; יש בו רק מפסידים. מטרתו של כל משחק היא להימנע מהפסד יותר מאשר לנחול נצחון. המטרה המשותפת למשחקים ב"משחק־האומות" היא—לקיים את המשחק. האלטרנטיבה למשחק היא מלחמה. על רקע של תמורות באפיו של משחק־האומות מסביר קופלנד את הסיבות לפרוץ מלחמת־67, שהביאה לסיום זמני של המשחק והמירתו במלחמה, עד ששב המשחק להתנהל בין אותם משחקים אך בתנאים אחרים.

הגיבור הראשי של הספר הוא נאצר ומטרתו, שהאמריקאים הימרו עליו ב־1952 כעל המהפך כן שעתידי להיות "הרע במיעוטו", ומשום כך תמכו במהפכה שהעלתה את כת הקצינים לשלטון. המחבר אומר דברים מעניינים על טיבו של נאצר, המשטר הנאצרי, מקורות כוחו ומטרות ה"משחק" שלו. דברים ראויים לעיון בימים אלה, כשרבים בתוכנו מוכנים אף הם להמר על נאצר ולשלוח אליו מן התיבה יונים ובני־יונים. מטרתו הראשונית של נאצר, קובע קופלנד, היתה להקים עילית חברתית־פוליטית חדשה חלף זו שהודחה על־ידי המהפכה, עילית שתהיה "שכבה חברתית הנהיגית מהשפעה ומזכויות מיוחדות במדינה", עילית בעלת זכויות־יתר הנובעות מכשרה העדיף, עילית זו במצרים הנאצרית מונה כמיליון נפש, והאינטרסים, היתרונות וצרכי הקיום שלה הם־הם התכלית העליונה של המשחק שמשחקת ההנהגה כדי לשמור על שררתה. פיתוח המדינה, למשל, הוא רק אחד האמצעים למטרה זו, אשר לשמה אנוס המנהיג לא אחת לנקוט קו הנראה מנוגד לגמרי לצרכיו שלו ולצרכי המדינה, המינהל של סב"ם ומשרד־החוץ האמריקאי סבר שיהיה נאצר מנהיג חזק דו־הצורך להחליט החלטות בלתי־פופולאריות—כגון עשיית הס"כ עם ישראל. הסכבר כי נאצר הוא מנהיג חזק דו־הצורך רק כשאינו מוכן להסכים עם ישראל. הסכבר כזה שיסלק את הצורך בקיומו ופי־

משחק האומות

רבים סבורים, כמו שסבור היה השגריר האמ־ריקאי בקאהיר, לואס בטל—סברה "הגובלת באמונה תפלה", לדעת מיילס קופלנד—כי "סוכנות־הביון של ארצות־הברית מנהלת מיבצעים חתרניים בכל אתר ואתר", או שפל הפיכה הפורצת פה־ושם באחד מאזורי־המר־קה המרובים של העולם היא פרי יזמתה ותכנונה של סב"ם. המחבר, מומחה לבעיות המזרח התיכון ואיש הסוכנות לשעבר, שהיה ממלא ב"מרכז־המשחקים" את תפקידו של נשיא מצרים, מבקש לקלוף כמה מקליפותיה של "אמונה תפלה" זו כדי להגיע אל האמת. אלא שהאמת מורכבת ומסובכת, כנראה, הרבה יותר מכפי שמצייר אותה קופלנד.

היסטוריה כגון זו שכותב קופלנד אפשר לכ'נות בשמץ וזילזול כ"היסטוריה של קונספירציה", המדמה את התהליכים ההיסטוריים לחוטים הנארגים בין כמה אישים בכירים בהדרי־חדרים של ממשלות מרכזי־ביון. גם אם אסור להגזים במשקלן של הברעות של דיפלומטיה חשאית כזאת, אין לשכוח כי רק ידיעה מעמיקה במנגנון התחלטות והקשרים תאפשר להכיר נכונה את המאורעות, כל כמה שידיעה אמיתית אִפשרית בכלל. כך יגלה הקורא בספרו של קופלנד כי אי־אלה מאור־עות הידועים לו שונים היו בהרבה מדמותם כפי שהיא משתקפת "מבפנים", באמצעות אנשים שהיו מעורבים בהם, וכי לכל מאורע היסטורי דמות משלו ומסכות משלו.

שמו של הספר מרמז כי המחבר גורס שה־פוליטיקה העולמית היא מין "משחק" שבו כמה משחקים מסייעים את הכלים (האומות) על־גבי הלוח (העולם). זוהי מסקנה פשטנית, שהרי במשחק־האומות יש משחקים הרבה ו"לכלים" עצמם יש רצון משלהם, ואפילו כמה רצונות. זכריה מוחי אל־דין, מ־י שהיה סגנו של נאצר ונחשב מנהיג פרו־מערבי, הגדיר את משחק־האומות כמשחק ה"שונה ממשחקים אחרים—פוקר, מלחמה, מסחר—במספר בחינות חשובות". ראשית, לכל משחק

* מיילס קופלנד: משחק האומות; תרגום; אריה חשביה; הוצאת שוקן, 1970; 234 עמ'.

ארצות האלו ובשאר ארצות של "העולם ה-שלישי"?

זו השאלה שעליה בעיקר מנסה מר בארי להשיב ככל שהדברים אמורים בעולם הערבי, ספרו, שבמקורו העברי הופיע ב'1966, עושה את המלאכה בשיטתיות רבה, והביבליוגרפיה מלאה ורבת-רושם מאין כמוה, לפי שהיא מכילה מקורות בערבית, עברית, אנגלית, צרפתית, גרמנית ופולנית, ואכן מנסה המחבר להקיף את הנושא בכל מורכבותו. אולם, אם גם אינך יכול אלא לקשור שבחים לעבודה המדוקדקת שהושקעה בכתיבת המחקר המקיף הזה, הרי עם תום הקריאה אינך יכול להתגבר על ההרגשה שכפי הנראה רבה האמת במימרה שבדרך-כלל ההסבר הטוב ביותר הוא הפשוט ביותר למשמע-אוזן.

המחבר תוקף אמנם את הבעיה כמעט מכל זווית שאפשר להעלותה על הדעת; ספרו הוא תערובת נוחה-לקריאה של היסטוריה פשוטה ופרשנות חברתית-מדינית מפורטת; והוא מעלה את ההשקפות של הרבה מחוקרי העולם הערבי כמו גם את השקפותיו של המחבר עצמו. אף-על-פי-כן, אפילו נכיר באופי הסבוך ביותר של הנושא ובקושי שבכתיבה על מאורעות אקטואליים וקרוכים כל-כך בלי היתרון של הסתכלות מכלי ראשון, עדיין מתעוררת בקורא לעתים קרובות ההרגשה שאין הוא מוסיף חכמה הרבה, שהרי כל העסק הזה השיג רחמי למדי, והאפל לעתים קרובות, של הפיכות צבאיות תכופות ב"ארצות מתפתחות", מה עוד יוכל אדם לומר עליו ולא אמרו כבר אחרים, לפעמים ביהר-קיצור ובצורה קולעת הרבה יותר? מר בארי מצטט באריכות מתוך הרבה מן החיבורים שכבר נכתבו על הנושא—וכאן, אגב, חלק מתועלתה של היצירה במקורה לגבי הקורא העברי; אבל הרגל יש לו להפליג יותר מדי בהנמקות, פילפולים וסיווגים, הרי, למשל, מה שכתב הפרופיסור ד. רוסטוב ב'1963:

יותר מכל איזור דומה בעולם, היה המזרח התיכון למוד פלישות צבאיות, מאז ומקדם עד ימינו אלה, נוסדו רוב המדינות שבאזור מרכז כיבוש; רוב הילופי המשטר של הזמן האחרון בוצעו על ידי פעולה צבאית. התרבות המסורתית של האיזור נשענה על

תוחו של צבא גדול—צבא שהוא, יחד עם המשטרה, שירותי המודיעין, מנגנוני התעמולה והביורוקרטיה, בסיסו של המשטר. בסיס זה מאפשר לנאצר "להחליט את ההחלטות המכריעות והקונסטרוקטיביות, בלי לחשוש מפני מרי עממי". כך גם אירע שמשטרו של נאצר—דבר הנראה בלתי-הגיוני בעיני מי שאינו מבין את משחק-האומות לאשורו—התחזק לאחר התבוסה תחת שיתערער. קופ"לנד סבור שאם יוצרך נאצר לבחור בין השלמה עם ישראל לבין מלחמה חדשה, אפילו יידע שסיפה יהיה תבוסה, יבחר באפשרות השנייה ולא בראשונה.

"משחק-האומות" הוא תוספת רבת-עניין לספרות העוסקת בחקר התהליכים והתופעות באזורים, גם אם אין מחברו מצטיין בכשרון כתיבה, הרי נושאו מרתק דיו.

י. ש.

הקצונה הערבית

התפקיד המדיני והחברתי שמילא הצבא בערב לם הערבי בזמננו הוא תפקיד מופלא, ובמובן ידוע מעמיק, בעיראק, מקום שהחל המשחק, התחיללה ההפיכה הצבאית הראשונה ב'1936, בהנהגת הגנרל באכר צדקי; בסוריה נערכו חמש הפיכות בשנים 53—1949 לבדן; ובמצרים, שאיחרה מעט לצאת לזירה, הרי הצבא הוא שחולל את המהפכה של ה'23 ביולי 1952, שהביאה לשלטון את גמאל עבד אל-נאצר ואת חבריו הקולונלים הממורמרים. תפיסות השלטון האחרונות ורבות-המשמעות ביותר של הצבא בשרשרת זו שאין להסוף לכאורה היה, כמובן, ה"מהפכות" של אשתקד בלבד ובסודאן, ברור שהישגותן של ההפיכות הן צבאיות בעולם הערבי מחייבת בדיקה קפדנית—מה גם שהתופעה רחיקה מלהצטמצם בתחומי המזרח התיכון בלבד. מתוך מה נעשה הצבא גורם חברתי-מדיני ראשון-במעלה בי

* Eliezer Be'eri: Army Officers in Arab Politics and Society; Israel Universities Press, Keter Publishing House, Jerusalem, 1970; XII+514 pp.